

סימן ה'

ההבדל בין רצועות הנעשות בעבודת יד - למכונה

בדין מליחת העור לשמה

א) הארכנו בסימן ג' אם צריך שיעשה את כל העיבוד לשמה או שמספיק שיגמור לשמה. ובזמנינו הספק הוא כשמוציא העור לפני גמר העיבוד ומכניסו בגמר לשמה. ובזמן שהיו מעבדים ע"י מליחה וקמות ועפוף לכאורה לסוברים שצריך לשמה בכל העיבוד גם במליחה צריך למלוח לשמה. וכך מבואר בחזון איש חאר"ח סימן ר' אות י"א.

והנה זה פשוט שמה שיש לדון שהמליחה צריך למלוח לשמה הוא דוקא שהמליחה פועלת בעיבוד עצמו, אבל אם אינו פועלת בעיבוד שע"י העפצים אלא גורמת ליבוש העור, ואין היבוש פועל בפעולת העיבוד של העיפוף בודאי אין המליחה חלק מעיבוד העיפוף, ומלשון המאירי בקי"ס משמע שהמליחה היה ליבוש את העור ולכאורה זה עיבוד גמור בפנ"ע והוא סוג עיבוד אחר מקמות, וקמות הוא עיבוד אחר מעיפוף, רק שמלשון המאירי במסכת שבת ומלשון הרמב"ם הובא בשער כתנות עור אות ד' מבואר שהמליחה הוא תחילת העיבוד, והעיפוף הוא גמר העיבוד, משמע שאין המליחה פועל סוג עיבוד של יבוש אלא הוא פעולה המסייעת בגמר העיבוד. רק שברמב"ן בחידושו י"ל דס"ל שהעיבוד של המליחה הוא סוג בפנ"ע.

ונראה דגם החזון איש הבין שאין המליחה מתבטלת בעיבוד של הקמות והעפוף. דהרי נסתפק בחאר"ח סימן ר' אות י"א דשמא ברצועות עיקר העיבוד הוא המליחה והאריך דאם עיקר העיבוד הוא המליחה לא יועיל אם מלח שלא לשמה וגמר העיבוד לשמה דהרי

עיקר העור כבר מעובד. ואם נאמר דבקימות ועיפוף מבטל את העיבוד של המלח מדוע שלא יועיל הגמר לשמה הרי נתבטל המליחה וא"כ הרי העור כאינו מעובד והרי זה כלוקח עור שאינו מלוח ועושה פעולה רק של עפוף דודאי יועיל מה שיעפץ לשמה. וע"כ החזון"א הבין שהמליחה והקמות הם המסייעים לפעולת הכוץ הנעשה ע"י העפצים, ואין הקמת והעיפוף מבטלים את כח המלח שנמלח בתחילה.

וביתר ביאור נראה דהרי האריך שם דרק בקלף מהני להחזירו לסיד לשמה היות ומתקלקל העיבוד הקודם אע"פ שבתחילה נגמר העיבוד שלא לשמה היות וע"י החזרת הסיד נתקלקל הרי זה כמו שהעור אינו גמור ומהני גמר לשמה עיין מה שהארכנו בהערות וביאורים אות כ'. וברצועות כתב שאם מלח לא יועיל מה שמכניס בקמת ועפצים ע"כ לא מתקלקל המליחה דאם מתקלקל א"כ הוי כעור מעובד שמכניסו לסיד ומקלקל פעולתו שמועיל לתקן הגמר לשמה ודו"ק היטב. ובספר זכרון אליהו הבין שנתקלקל פעולת המליחה וזה אינו, וצ"ל שהקמת והעפצים לא היו באופן שהורידו את כח המלח אלא הוסיפו בפעולת המלח. (וביותר מבואר בחזון"א שאין מתבטל כח המלח שכתב שלמ"ב יש להתיר אע"פ שלא נתקלקל היות וזה תוספת בעיבוד).

לפי"ז כיום שהמליחה אינו לצורך העיבוד רק נעשה לצורך שימור ולפני העיבוד מבטלים את כל כח המלח וחוזר העור להיות כלאחר השחיטה (ואם לא ימשיכו לעבד ירקב דנתבטל פעולת העיבוד) בזה לא דן

יהודה פרוכטר שיחי' שאצלו עיבד מרן הרצועות שכל יום הגיע מרן למפעל לעבד בעבודת יד, ולצבוע בצביעת יד, ונראה שלא רק על צד החסידות עשה זאת אלא חשש לדעת רוב הפוסקים.

עיבוד ע"י מכונה

ג) הארכנו במבוא לשער כתנות עור להביא שיטת האוסרים והמתירים באפיית מצות וטויית ציצית ע"י מכונה, וההבדל בין המכונה שעליהם נחלקו למכונות כיום. ועיין בסימן ד' שהארכתי בביאור השיטות. ומה שנראה בדין עיבוד ע"י מכונה לפי מה שהארכתי בסימן ב' ג' אם מכניס את החמרים לחבית או לבריקה לפני הכנסת העור יש מקום לדון אם יש להקל (וצריך להשגיח שיהיה בתוך החבית או הבריקה חומר מספיק שגם בלי הפעלת החבית או המנופים ג"כ יהיה העור מעובד רק שיהיה ההבדל בזמן, שע"י ההפעלה בחשמל יהיה רק פעולת זרז, משא"כ אם ניח חומר מעט ופעולת העיבוד נעשה ע"י החשמל שמפעיל את החבית וגורם פעולת העיבוד בזה י"ל שאין להתיר היות ואין הפעולה של העיבוד נעשה ע"י המכניס אלא ע"י החשמל) ועיין במבוא לשער כתנות עור אותיות א' ו' שנסתפקנו אם יש להתיר היות ובתוך החבית יש פקקים בולטים העשויים כדי שהעור לא יתקפל ובשעת הסיבוב יוצא העור מהמים ע"י הפקקים ונופל בחזרה בסיבוב. וכן יש לדון אם נתפש העור במנופי הערבוב. ועיין בסימן ב' שהארכנו בענין ההוצאה מהעיבוד אם שייך היסח הדעת, ועכ"פ צריך להשגיח שאם נשאר עור על המנוף שיכניס ישראל לשמה או עכ"פ נכרי שהוזהר שיעשה לשמה ע"ש בסימן ב' ג'.

והנה כל זה דוקא במכניס העורות אחר שהחמרים מונחים בתוך המים, אבל אם מניח העורות לפני הכנסת החמרים צריך עיון אם יש מקום להתיר עיבוד ע"י המכונה או ע"י מנופי הערבוב. דהרי כל הסברא שנקרא

החזון איש שלא יועיל מה שמעבד את הרצועות לאחר המליחה דהרי כאן אין עור מעובד. ויש לעיין אם יש צד חומרא למלוח לשמה כיום די"ל שהמליחה פעולתה פחות מההכנסה למים עיין הערות וביאורים אות ט"ז.

עיבוד הרצועות

ב) ולפי מה שנתבאר שרק במליחה בזמן חז"ל נסתפק החזון אי"ש. נראה פשוט דגם עיבוד הסיד ברצועות כיום אין מועיל מה שמניח העור לשמה היות ולפני העיבוד שמעבדים את הרצועות ע"י כרום מבטלים את כח הסיד וחוזר להיות כעור לאחר השחיטה עיין באריכות במבוא לכתנות עור אותיות ב' ה' ובהערות וביאורים אות כ'. ובזכרון אליהו פרק י"ח סימן ה' האריך בענין זה, וכתב שם להתיר בדיעבד אם הכניס העור לסיד לשמה. והנה מה שדימה דין זה להחזו"א סימן ו' עיין באריכות בהערות וביאורים אות ט"ז ביארנו שמה שחידש החזו"א שמספיק פעולה חשובה זה דוקא שהפעולה היא חלק מהעיבוד משא"כ כיום הסיד אינו חלק מעיבוד הכרום אלא עיקר פעולתו להורדת השער והבשר ואח"כ מבטלים אותו וא"כ הרי זה ככתב אות לשמה ומחקר וכותב מחדש שצריך לכתוב לשמה. ועיין בסימן ד' מה שהארכנו בדברי החזו"א, והנה ברצועות ודאי אין מועיל רק שיש לדון אם בקלף ס"ל להחזו"א שמספיק הכנסה בפעם ראשונה לסיד עיין מש"כ בהערות וביאורים אות כ'.

והנה חידושו של החזון איש הארכתי בהערות וביאורים שהוא נגד רוב הפוסקים ועיין בסימן ד' שהארכתי לבאר דבריו, רק שסיכמתי שנראה שמרן זצ"ל נטה משיטת רוב הפוסקים היות וחיפש צד זכות למה שנהגו להשתמש בציצית ע"י מכונה המופעלת ע"י מים אבל לענין הלכה צ"ע אם יש להקל בדיעבד, וידוע כמה יגיעות יגע מרן זצ"ל בענין הרצועות כמו שסיפר לי מר

באותיות ב' ו' אופני העיבוד הרצועות והקלף והנה הכנסת החמרים לפני הכנסת העורות שייך רק בקלף ויש מקום לדון להקל (וגם זה רק בהשגחה שהכל יעשה לשמה) אבל ברצועות שציקר הכנסת החמרים שמעבדים בעיבוד של'כרום נעשה בזמן שהעורות בתוך החבית א"כ א"א לדון להקל אם סברות הנ"ל.

מעלת המכונה ידנית לרצועות

לפי האמור נראה דיש מקום גדול לומר שמצד הדין יש לקחת רצועות הנעשות ע"י מכונה ידנית, והנה המכונה מופעלת רק ע"י גלגל אחד שהרצועות מושכות את החבית (דיש אופן שהגלגל מפעיל כמה גלגלים והמכונה מסתובבת מחמת הגלגלים שגם אם יפסיק את הסיבוב ג"כ יסתובב החבית) דבמכונה שע"י גלגל אחד כשמפסיק לסובב נעמד החבית ואין מסתובב. א"כ כל פעולת הסיבוב נעשה על ידו.

והנה כשמניח העורות ואחר כך את החמרים אין לחשוש היות ואת הערוב של החמרים נעשה ע"י שמסובב את החבית והרי זה כמערב את החמרים ביד, והרי זה כמכניס מי עיבוד לעורות, וכמו שבזמן חז"ל היו מורחים את העפצים על העור ומתיחס העיבוד לפעולת המריחה, ה"ה אם מכניס מי עיבוד על העור מתיחס העיבוד אליו.

וגם לחשש שיוצא העור מהחבית ע"י הפקקים אין לחשוש במכונה ידנית היות וע"י שמסובב נכנס העור בחזרה וא"כ הרי זה פעולה שלו. וגם המעלה שכל זרוז העיבוד נעשה ע"י אדם ולא מעשה קוף והארכנו בסימן ב' ג' ד"ל שכל פעולת העיבוד צריך לעשות לשמה. והנה לפי"ז יש מקום גם להחמיר במכונה ידנית לעיבוד הקלף.

והנה המעבדים ע"י חביות או בבריכות יש להם לזוהר שלא ייעשה שום פעולה בעיבוד ע"י נכרים, וגם הדלקת החשמל ייעשה ע"י ישראל ובפרט אחרי הכנסת

פעולת העיבוד לשמה הארכנו בסימן ב' מספר גדולי הקדש כלל ג' היות ומנית במקום שבטבעו יתעבד העור מאליו לכן מתיחס כל הפעולה אליו והיות ומכניס לשמה הרי זה כעושה כל המעשה לשמה, והנה כל זה שמכניס העור למקום הראוי להיות מעובד, משא"כ שמכניס העורות לפני הכנסת החמרים אין בפעולת ההכנסה פעולה של עיבוד, ומה שמכניס אח"כ החמרים אין בפעולת הכנסת החמרים שם פעולת עיבוד דהרי כל זמן שלא מתערבבים החמרים היטב במים אינם פועלים פעולתם (ואדרבה אם ישאר במצב שהכניס בלי ערוב יתקלקל העור).

ולכאורה היה מקום לומר שכמו שהכנסת העור נקרא כל הפעולה על שמו, ה"ה הפעלת המכונה נקרא כל הפעולה על שמו, ומה לי אם מכניס העור למים, או מכניס המים לעור, דהרי בזמן חז"ל היו מורחים העפצים על העור א"כ הרי זה כמורח מי העיבוד על העור. וזה אינו דלכאורה דין המכונה יש לזה דין כמו בבדקא דמיא שחייב הפותח רק על הכח הראשון. (ואע"פ שבסימן ד' כתבתי שיש מקום להסביר דעת המתירים שוב ראיתי שיש הרבה לעיין בזה, ועיין בקונטרס ילקוט ענף עץ אבות עמ' יב שהאריך בסברות לחלק) ואין לדמות דין זה למתירים בטויית ציצית ע"י מכונה, כמו שהארכתי בסימן ד' אות י"ג דרך במכונה שבזמנם שהיה צריך פקוח מתמיד על המכונה היה לזה התייחסות למפעיל המכונה כמו בחורש שמתחסס פעולת החרישה לאדם המפקח, משא"כ כיום מכניסים את החומר והמכונה פועלת ללא פקוח הוי כמחמר שרק משגיח שהכחמה תלך כראוי ואין הפעולה מתייחסת אליו. וגם להחזון איש אין להתיר דאין דומה לטויה שהתיר דשם בפעולת הטויה בחלק מהחוט עשה כל פעולת הטויה, משא"כ בעיבוד לא נעשה שום מעשה עיבוד בהכנסת החומר.

ועיין במבוא לשער כתנות עור שהארכנו

מתיחס למכנים העור. והנה יש כמה סוגי מכונות. ויש סוג ששם את העור על סרט נע וכשמגיע העור לעין אלקטרונית מדליק את המכונה יוצא שאין הוא עושה את פעולת הצביעה דהרי הוא לא הדליק את המכונה, ויש לדון אם עצם מה שמניח על הסרט נקרא שהוא הפועל את הצביעה ד"ל שהוא רק גרמא ואי"ה נאריך בזה בס"ד.

והנה יש שצובעים העור בעבודת יד ואחר שהעור שחור כדין מעבירים את העור במכונה ויש לדון לפי שו"ע הרב בקונטרס אחרון שעיקר הצבע ברצועות הוא הצבע העליון וא"כ יוצא שהצבע העליון חסר בו לשמה ועיין באריכות בסימן ג' אותיות י"א י"ב שהארכנו בזה.

הכרום, והנה יש לדון שגם החמרים שלפני הכרום הם כבר עיבוד שעפ"י דין נקרא מעובד וא"כ כל פעולה צריך לשמה, ובעיבוד הקלף יש לומר שמצד הדין ההכנסה בפעם השניה לסיד צריך להיות לשמה כמו שהארכנו בסימן ב' וג' ובהערות וביאורים על החזו"א אות כ', או עכ"פ פועל נכרי שאמרו לו לעבד לשמה כמו שהארכנו בסימן ב' ג'.

השחרת הרצועות ע"י מכונה

השחרת הרצועה במכונה חשמלית למתירים צריך בזה זהירות דלא מספיק מה שמדליק החשמל אלא צריך שזה שמכנים את העור יתכוין לשמה דעיקר מעשה הצביעה